

Impactul Primului Război Mondial asupra descendenților boierimii române

Comunicare la atelierul de lucru pe domeniul Științe istorice și arheologie, în cadrul Sesiunii științifice *Perspective ale cercetării în științele socioeconomice și umaniste. Metodică, strategii, cooperare și competitivitate europeană*, 10 iulie 2015

Dr. Filip-Lucian Iorga

I. Sincronizarea tematicii și a metodologiei: surse redescoperite și metode de cercetare adaptate discursului istoriografic european

În contextul comemorării, în întreaga lume, a Centenarului Primului Război Mondial, tema cercetării este, în sine, un prilej de sincronizare cu direcțiile predominante ale cercetării istorice europene. În Franța, unde am ales să-mi desfășor stagiul de mobilitate, la Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO), ultimii ani au adus numeroase lucrări dedicate Primului Război Mondial. Ofer aici doar câteva exemple:

- Jean-Louis Beaucarnot, *Nos familles dans la Grande Guerre. Destins héroïques et foudroyés*, Editions J'ai Lu, Editions Jean-Claude Lattès, 2013.
- Nicolas Beaupré, *Ecrits de guerre 1914-1918*, CNRS Editions, 2013.
- Jean-Pierre Guéno, *Les Poilus. Lettres et témoignages des Français dans la Grande Guerre (1914-1918)*, Editions Les Arènes, Libro, 2013.
- Jean-Pierre Guéno, *Mon papa en guerre. Lettres de poilus, mots d'enfants*, Editions Les Arènes, Libro, 2012.
- Jean-Pierre Guéno, *Paroles des poilus. Lettres et carnets du front 1914-1918*, Editions Les Arènes, Libro, 2012.
- Laurent Loiseau et Géraud Bénech (anthologie présentée par), *Carnets de Verdun*, Editions J'ai Lu, Libro, 2014.
- Yves Pourcher, *Les jours de guerre. La vie des Français au jour le jour 1914-1918*, Plon, 2008.

Toate aceste lucrări exploatează mărturii inedite din perioada Primului Război Mondial, fie că este vorba de jurnale ale combatanților sau de jurnale și amintiri ale celor rămași în spatele frontului: familiile celor aflați pe front și civilii afectați de război.

În valorizarea mărturiilor inedite stă și una dintre mizele esențiale ale cercetării pe care mi-am propus-o. Voi menționa mai jos câteva dintre mărturiile inedite pe care raportul meu de cercetare le va aduce pentru prima dată în atenția lumii academice și a publicului interesat de istorie.

Dincolo însă de sincronizarea la nivelul tematicii și al surselor utilizate, importantă este și utilizarea unor metode moderne de cercetare. Menționez aici cele trei abordări metodologice principale pe care le utilizez în cercetarea mea postdoctorală:

- Studiul asupra elitelor sociale românești dinaintea instaurării regimului comunist, prin intermediul informațiilor obținute ca răspuns la un chestionar original pe care l-am întocmit, *Memoria elitelor românești*, adresat descendenților contemporani ai boierimii române și ai marii burghezii. Această abordare mi-a fost inspirată de studiile și cărțile istoricului francez Eric Mension-Rigau, specialist în istoria aristocrației franceze, care s-a folosit și el de metoda chestionarului, pentru a-și crea documentația necesară unor studii care privesc forul privat, educația, transmiterea memoriei de familie și strategiile distincției sociale în

famiiliile aristocratice și aparținând marii burghezii franceze. Dintre cărțile lui Eric Mension-Rigau, le menționez pe cele mai apropiate propriei mele abordări: *Aristocrates et grands bourgeois. Education, traditions, valeurs*, Perrin, 2007 și *Singulière noblesse. L'héritage nobiliaire dans la France contemporaine*, Fayard, 2015. Utilizarea unui chestionar adaptat istoriei vechilor elite românești ne oferă accesul către un trecut deseori ocultat, către atitudini, mentalități și mecanisme sociale ascunse de vălul discreției familiale și imposibil sau foarte greu de identificat în puținele lucrări dedicate boierimii române sau în arhivele publice.

- Foarte multe dintre mărturiile inedite ale descendenților familiilor boierești și marii burgheze românești sunt convorbiri înregistrate pe marginea chestionarului *Memoria elitelor românești*. Atât desfășurarea interviurilor, cât și analiza datelor obținute necesită utilizarea metodelor analizei calitative și o bună cunoaștere a bibliografiei teoretice despre virtuțile și capcanele istoriei orale.
- Utilizarea mărturiilor inedite și a studiilor de caz din perspectiva Microistoriei, acel tip de abordare a cercetării istorice care acordă indivizilor statutul de actori conștienți ai istoriei și care „caută în locuri mici răspunsuri la întrebări mari”, așa după cum spunea istoricul american Charles Joyner pentru a descrie plastic o cercetare istorică intensivă asupra unor unități restrânse și bine definite (așa cum pot fi o persoană, o familie sau un grup de familii) care caută răspunsuri la probleme fundamentale ale istoriei. În cazul cercetării noastre, încercăm ca, pe baza mărturiilor inedite ale descendenților elitelor românești ale epocii, să înțelegem mai bine locul și rolul acestei categorii relativ restrânse numeric dar foarte influente, în preajma și în timpul Primului Război Mondial. Împărtășim opinia istoricului francez Roger Chartier, conform căreia „doar la această scară redusă putem înțelege relația dintre sistemele de credințe, de valori și reprezentări, pe de o parte, și afilierile sociale, pe de altă parte” și convingerea adepților acestei abordări istoriografice, conform căreia complexitatea trecutului poate fi cel mai bine prezentată la nivelul „micro”, acel nivel la care atât actorii istoriei, cât și cititorii își trăiesc viețile.

II. Planul raportului final de cercetare

În cea de-a doua parte a prezentării din cadrul Sesiunii științifice *Perspective ale cercetării în științele socioeconomice și umaniste. Metodică, strategii, cooperare și competitivitate europeană*, am prezentat pe scurt planul raportului meu final de cercetare postdoctorală.

Prezentarea metodologiei și a surselor cercetării va fi urmată de un capitol dedicat perioadei neutralității și momentului intrării României în Marele Război.

Partea cea mai consistentă a tezei postdoctorale va fi dedicată destinelor urmașilor boierimii române pe câmpurile de luptă ale Primului Război Mondial și reflecțiilor acestora asupra războiului. Pe baza unui număr consistent de mărturii inedite (obținute în cadrul investigației *Memoria elitelor românești*, dar și prin cercetarea mai multor arhive private de familie) voi prezenta traseele mai multor descendenți ai familiilor istorice românești, în timpul războiului: Gheorghe Poenaru-Bordea, primul ofițer român căzut în Primul Război Mondial; Nicolae Brăiloiu, erou al luptei pentru eliberarea Ardealului; Nicolae Miculescu, erou al șarjei de infanterie de la Răzoare; Grigore Romalo, care a lăsat un jurnal de front inedit de o mare valoare istorică; Gheorghe Donici, erou al șarjei de cavalerie de la Robănești; Ilie Șteflea (viitorul general, care avea să intre prin căsătorie într-o veche familie boierească din Moldova); Panait Moruzi etc.

O altă parte a tezei postdoctorale este dedicată urmașilor de boieri și marilor burghezi rămași în spatele frontului și felului în care aceștia au trăit Marele Război. Cercetarea privilegiază o perspectivă rareori luată în considerare de studiile istorice românești despre Primul Război Mondial: amintirile celor care erau copii în timpul primei mari conflagrații mondiale. În acest segment al tezei voi publica fragmente inedite din jurnalele, memoriile și amintirile unor: Barbu Brezianu, Gabriel Culcer, Ana Stoicescu, Profira Stoicescu, Iginio Vignali.

Voi documenta, într-o altă parte a raportului final de cercetare, fenomenul refugierii unora dintre reprezentanții elitelor sociale românești în afara României, în timpul Primului Război Mondial, pe baza mărturiilor inedite ale unor: Lena Constante, Iulia Murnu sau Neagu Djuvara.

Ultima parte a tezei postdoctorale tratează efectele războiului pentru urmașii boierimii române și pentru marea burghezie, cu accent asupra reformei agrare care a pus capăt marii proprietăți moșierești.

III. Cooperare și competitivitate europeană

Ultima parte a prezentării a fost dedicată stagiului de mobilitate la Institut National des Langues et Civilisations Orientales (INALCO) din Paris, Franța. Dincolo de sursele inedite pe care le-am putut identifica în arhive private de familie ale urmașilor boierimii române care locuiesc la Paris, stagiul mi-a oferit șansa confruntării concluziilor intermediare ale cercetării mele cu experiența științifică a unor istorici francezi de prestigiu, precum Jean Delumeau sau Catherine Durandin, care a apreciat abordarea mea și mi-a subliniat importanța evoluției studiilor românești de genealogie către o perspectivă interdisciplinară mai apropiată de direcțiile actuale ale cercetării istorice europene.

Această lucrare a fost realizată în cadrul proiectului “Cultura română și modele culturale europene: cercetare, sincronizare, durabilitate”, cofinanțat de Uniunea Europeană și Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, contractul de finanțare nr.POSDRU/159/1.5/S/136077